

Skolelove, administration og fangersamfund på Grønland i tiden 1950-1974

Af JENS TOMMERUP

Cand.pæd. Jens Tommerup retter i denne artikel søgelyset mod specielt fangerområderne for at vurdere den grønlandske skoles muligheder for at give en miljøtilpasset undervisning i det grønlandske sprog og i fanger- og fiskerivenlige fag. Artiklen er i omarbejdet form et resultat af en forskningsrapport som forfatteren under sit studium ved Danmarks Lærerhøjskole har udarbejdet for Institut for Dansk Skolehistorie.

*Mennesker er ikke mønter,
der rent håndværksmæssigt
kan smeltes og støbes til
nye af samme værdi.*

(Knud Rasmussen)

Skolelove og læseplaner må ses som udtryk for de tanker og ideer, der rører sig i befolkningen og dens styrende organer på et bestemt tidspunkt. Derfor er de velegnede til at dokumentere de ønsker, som man fra samfundets side har haft til skolen og til samfundets fremtidige udvikling. For nok påvirker samfundet skolen gennem sine love og gennem administration af lovene, men i sidste instans påvirker skolen også samfundet.

Denne vekselvirkning mellem skole og samfund har været særlig udpræget i det grønlandske skolevæsen, hvor ændringerne i ønskerne hos de toneangivende grønlændere har været store fra 1950 til i dag. I dag ønsker man en stærk samhørighed imellem skolen og det omgivende samfund, som man kendte det før 1950.^{1a)} Grønlandsk var førstesproget, og undervisningen i dette som i de fleste andre fag blev varetaget af grønlænderne selv, hvad enten underviserne var læreruddannede, præster eller kateketer. Herved sikredes en skole, som passede til den grønlandske kultur.

I en artikel, dateret d. 21.1.1974, i »Atuagagdliutit«, Grønlandsposten,^{1b)} fremhæves følgende forældreønsker, der alle peger i den ovennævnte retning:

»Man ønsker en skole på grønlandske forudsætninger. Modersmålet skal indgå med større styrke. Skolens indhold og almene sigte skal i højere grad pege mod de grønlandske samfunds- og erhvervsvilkår.«²

*Anders Nilsson har i
Grønlands Pædagogi-
ske Tidsskrift nr. 27
1978 med denne teg-
ning karakteriseret et
af de store skolepro-
blemer for Grønlands
bygdebefolkning.*

Synspunktet kommer endnu tydeligere frem i en strukturskitse og et forslag til undervisnings indhold, udsendt af skoledirektøren i Godthåb, John E. Jensen, samme sted og dato:

»Med udgangspunkt i elevernes kulturelle og sproglige forudsætninger bør undervisnings indhold og omfang give grundlag for videre uddannelse og medleven i samfundet. Grønlandsk er undervisningssproget. Dansk er første fremmedsprog. I den udstrækning hensynet til lærerkræfter, lærebøger samt videre uddannelse kræver det, kan dansk tillige være undervisningssproget.«³

Man kunne tro, at disse citater stod i direkte fortsættelse af den skolepolitik, der blev ført på Grønland indtil 1950, hvor en ny skolelov blev vedtaget, men det er ikke tilfældet. De synspunkter, der udtrykkes i »Atuagagdluut« i 1974, står tværtimod i en skærende kontrast til den skolepolitik, der indledtes i 1950.

Skoledirektørens synspunkt var derimod et udtryk for den ændring, som var sket i de grønlandske ønsker. En ændring, der nu har ført frem til, at man i hjemmestyrekommissionens betænkning udtaler (§ 9), at: »Det grønlandske sprog er hovedsproget«.⁴

Det, der i denne artikel vil blive søgt klarlagt, er, hvilke hensyn og ideer der siden 1950 har ligget bag de enkelte skolelove og administrationen af dem. Har den grønlandske skolepolitik i perioden fra 1950–1974 hovedsageligt været styret af økonomiske-, lighedsideologiske- eller lokalkulturelle hensyn?

Da det vil føre for vidt at besvare disse spørgsmål for alle de forskellige samfund på Grønland (fanger- og fåreavlssamfundene samt fiskeribyerne), vil jeg i det følgende nøjes med at undersøge udviklingen i fangerområderne, hvor jeg vil koncentrere mig om de muligheder, der har været for at give en miljøtilpasset undervisning. Samtidig håber jeg, at det vil være muligt for mig at give et billede af den samlede undervisningssituation på Grønland i perioden fra 1950–1974, selv om jeg selvfølgelig er klar over, at dette billede langt fra vil være udtømmende.

Miljøtilpasset undervisning i et fangersamfund

Hvis en undervisning skal være miljøtilpasset, må den lede børnene frem mod det samfund, som de skal fungere i som voksne. Det kræver, at bør-

nene får mulighed for at uddanne sig på en måde, så de kan vælge, om de vil blive i fangersamfundet, eller om de hellere vil uddanne sig, så de kan gå ind i det mere teknisk betonedede erhvervsliv. Det er derfor nødvendigt, at de får mulighed for at vedligeholde nogle af de færdigheder, en fanger skal beherske for at kunne klare sig. Færdigheder såsom slædekørsel, kajakroning, fremstilling af fangstredskaber samt tilberedning og udnyttelse af fangsten.

Uddannelsen i disse færdigheder, som en fanger eller en fangerhustru ikke kan undvære, hvis de skal kunne klare sig i kampen mod naturen, har normalt altid været forældrenes anliggende. Faderen opdrager sønnen og moderen opdrager datteren til at kunne klare sig i fangertilværelsen. Når nu børnene skal i skole, så vanskeliggøres denne fangeruddannelsesproces, og det er derfor vigtigt, at skolen i det mindste gør det muligt for eleverne at opretholde færdighederne, dersom en miljøtilpasset undervisning skal lykkes.

Også det grønlandske sprog er en væsentlig faktor for barnets miljøtilpassede udvikling i de første skoleår. Det skyldes, at sproget er en af de vigtigste faktorer, når barnets identitet udvikles. Et barn, der i sine to første skoleår ikke undervises på sit eget sprog, vil næppe kunne udvikle den identitet, der passer til det samfund, som hun/han skal leve i som voksen. Ved at blive undervist på dansk i de første skoleår, kan barnet opleve det, som om dets egen kultur ikke er god nok. Hvis de fleste af de nye begreber, som barnet lærer og har brug for i sin dagligdag, bliver indlært på dansk, er der fare for, at barnet bliver splittet mellem dansk og grønlandsk. Dette så meget mere som de værdinormer, som fremstilles i lærebøgerne, ikke altid er fangersamfundets værdinormer.⁵

Selv de steder, hvor undervisningen i de første skoleår foregår på grønlandsk, kan der være sproglige problemer, fordi de anvendte skolebøger er skrevet på centralgrønlandsk. Og sydgrønlandsk er lige så forskelligt fra nordgrønlandsk som dansk fra nynorsk.

Selv om undervisningssproget således bliver grønlandsk og dansk første fremmedsprog, vil der stadig være sprogproblemer i Grønland, selv om de ikke vil være helt så store som de problemer, der skabtes, da skolen i 1950 blev adskilt fra kirken.

Præsterne, som ofte var grønlændere, havde et godt kendskab til grønlandsk sæd og skik, ligesom de ikke havde vanskeligheder ved at undervise børnene i det sprog, som taltes i det område, hvor børnene boede. Vanskelighederne opstod først for alvor, da det blev danske lærere, der skulle vare-

tage undervisningen, fordi deres sprog og kulturkendskab ikke altid var det bedste.

For at kunne forstå udviklingen inden for det grønlandske skolevæsen, er det nødvendigt at se på, hvordan udviklingen vedrørende det grønlandske skolevæsen har været i lovene, kommissionsrapporterne og i administrationen.

LOVE OG KOMMISSIONSRAPPORTER

Grønlandskommissionens betænkning 1950

Den nye udvikling startede, da Grønlandskommissionens betænkning af 1950 forelå. Denne kommission, der blev nedsat i 1949, havde i ni underkommissioner behandlet alle forhold vedrørende Grønland. Disse underkommissioner bestod hovedsagelig af politikere, administratorer, embedsmænd og landsrådsmedlemmer, der ønskede en meget nærmere tilknytning mellem Grønland og Danmark. Især de grønlandske medlemmer af kommissionen ønskede, at der skulle komme gang i udviklingen, så Grønland ligesom Danmark fik industri, byer, sygehuse, skoler og andet, der hører til et moderne samfund.⁶

I to af underkommissionerne fandtes der en fangerrepræsentant. Det var kommission IV, der skulle tage sig af den økonomiske virksomhed, befolkningens erhverv og deres fremme, produktionens behandling og afsætning, forsyningstjenesten, monopolet, og kommission IX, der skulle behandle problemer vedrørende de udprægede fangerdistrikter Angmagssalik, Scoresbysund og Thule.⁷ Derimod var der ingen fangerrepræsentanter i underkommission VI, hvori man behandlede kulturelle anliggender såsom kirke, skole, radio, film og presse.

Hvorfor skulle der være fangerrepræsentanter i nogle af kommissionerne og ikke i andre? Dette spørgsmål er delvis blevet besvaret af fhv. grønlandsminister M. Gam, der den gang var embedsmand i Grønlandsministeriet.⁸ I en personlig samtale har han fortalt mig, at fangerne i underkommission IV og IX var garanter for »at fangerne ikke blev klemte«.

Når man på det tidspunkt, hvor underkommissionerne blev nedsat, ikke fandt det nødvendigt at medtage fangerne i kommission VI, kan årsagen kun være, at skolen skulle være en fælles grønlandsk skole, hvor der ikke

skulle tages hensyn til fangerområdernes særinteresser. Det skyldtes formentlig at:

»Kommissionens skole- og undervisningsudvalg havde til eneste formål at søge at skabe en *ny grønlandsk skole*, der i videste omfang (selvstændig og dermed løst fra kirken) skulle skabe grundlaget for den hurtigst mulige modernisering, normalisering og liberalisering af det grønlandske samfund *som en helhed*. Efter ofte gentagne *grønlandske* ønsker og krav skulle skolen gennem danskundervisningen og den dansksprogede undervisning føre det grønlandske barn ind i den moderne *verdensnære* fremtid, altså bort fra monopolets lukkede selvbundethed.«⁹

Denne holdning til fangerområderne blev understøttet af den prognose for de grønlandske erhverv som kommissionen havde udarbejdet i forbindelse med overvejelserne om, hvor de fremtidige bebyggelser skulle være.

Til brug for denne prognose blev både Upernavik og Umanak, der var udprægede fangerdistrikter, undersøgt. Prognosen viste, at fremtidsudsigterne for disse områder var meget dårlige, fordi sælfangsten var i tilbagegang. Kommissionen drog derfor følgende konklusion:

»... Det ville være ønskeligt, om man søgte at interessere en væsentlig del af befolkningen i disse to distrikter for en flytning til sydligere egne, hvor der er mulighed for fiskeri eller andre erhverv på økonomisk tilfredsstillende vilkår.«¹⁰

At økonomien spiller en stor rolle i kommissionens overvejelser ses også af argumentationen omkring en eventuel udvikling af kolonierne i Nordgrønland. Den påpeger, at der ikke er grund til at afvikle dem, da de store transportudgifter til disse områder alligevel ikke vil kunne spares. Radiostationerne i Nordgrønland skulle opretholdes på grund af internationale aftaler.¹¹

Kommissionen opregnede i betænkningen følgende fordele ved at samle befolkningen i de større byer:

- a. børnene ville få mulighed for bedre skoleundervisning (i a/b-skolerne), (se herom s. 43),
- b. i byerne var der mulighed for lægehjælp og hygiejne,

- c. administrative fordele – jo færre byer des mindre personale,
- d. økonomiske fordele – sparet transport til udsteder – bedre og mere økonomisk anvendelse af arbejdskraft – mekanisering og rationalisering.¹²

Kommissionens hovedkonklusion kunne derfor kun blive, at centraliseringen måtte være en fordel for alle parter, både grønlændere og danskere.

Grønlandskommissionen behandlede skolen i betænkningens bind 3. Man lagde ikke vægt på ret meget andet end en styrkelse og udvidelse af danskundervisningen i børneskolen.¹³ Der nævnedes overhovedet ikke noget om særlige undervisningstilbud til fangerområderne. Derimod ønskede man at kateketerne i fangerområderne skulle videreuddannes. En videreuddannelse, der formentlig ville komme til at betyde, at de efter endt uddannelse skulle indgå som et led i den almindelige daniseringsproces. Og dermed må det formodes, at den miljøtilpassede undervisning, som de tidligere kunne give eleverne, måtte ophøre.

Skoleloven af 27.5.1950¹⁴

Denne lov, der udarbejdedes samme år, behøvede selvfølgelig ikke at følge kommissionsrapporten slavisk, men når det drejede sig om dansk- og fangerundervisningen eller rettere sagt den manglende fangerundervisning, var det ikke noget nyt, hvad følgende citat tydeligt viser:¹⁵

»Blandt undervisningsfagene skal stedse findes religion, indøvelse i at læse og skrive såvel det grønlandske som det danske sprog, regning og skrivning, sundhedslære, historie, geografi og naturhistorie. Hvor forholdene tillader det, gives der tillige undervisning i tegning, gymnastik, sang, kvindelig husgerning og sløjd.«

Som det fremgår af ovenstående citat var undervisningssproget ikke fastlagt. Derimod var det op til skoledirektøren at indstille, om undervisningen skulle deles i to linier (§ 10), en a- og en b-linje.

På a-linjen foregik al undervisning på grønlandsk, undtagen naturligvis danskundervisningen – på samme måde som den havde gjort indtil 1950.

På b-linjen foregik al undervisning efter udgangen af andet skoleår på dansk i flere og flere fag. Dog skulle undervisningen i grønlandsk og i religion foregå på grønlandsk.

Resultatet blev, at der oprettedes a/b-skoler (dvs. dobbeltsprogede) i

nogle enkelte større fiskeribyer. I de mindre byer og bygder var skolerne udelte skoler, med grønlandsk undervisningssprog.

Når skoledirektøren skulle afgøre, om en skole skulle have en b-linje eller skulle søge at få indført dansk i a-linjen, afhang hans bestræbelser hovedsagelig af en ting – var det muligt at få danske lærere til at forestå undervisningen.

Til spørgsmålet, om fangerne selv ønskede danskundervisning i skolen, svarede tidligere skoledirektør og grønlandsminister M. Gam, at der var

»... en absolut interesse for at indføre danskundervisning. Fangererhvervet var talmæssigt i tilbagegang, og de fangere, der havde haft gode indtægter, ønskede, at deres børn fik en god skolegang. ... Kostskolen var det store mål for alle«. ¹⁶

Selvom den ovennævnte lov gav ringe muligheder for, hvad vi i dag ville kalde en miljøtilpasset undervisning, kunne det dog have været muligt at lægge mere fangervenlige synspunkter ind i den *skole- og undervisningsplan for den grønlandske skole*, der kom i 1951. ¹⁷

Det viste sig dog ikke at blive tilfældet. Selvom planen indeholdt faget »Grønlandsk erhvervslære«, så var det dog ikke meningen, at dette fag skulle fungere over hele Grønland. Det var derimod et fag, der skulle kunne oprettes (som et valgfrit fag), hvis der var brug for det. Ved at gøre dette fag valgfrit i stedet for obligatorisk, opnåedes det, at grønlænderne førtes længere bort fra deres oprindelige kultur og nærmere til den modernisering af det grønlandske samfund, som man ønskede.

Udvalget for samfundsforskning i Grønland

I 1961, efter at undervisningsplanen for Grønland havde fungeret i 10 år, fremkom Udvalget for samfundsforskning i Grønland med en redegørelse for uddannelsessituationen omkring 1960. ¹⁸ Rapportens titel var »Uddannelsessituationen i Vestgrønland bd. I-III.« Udvalget havde konstateret, at grønlænderne havde fået den underordnede plads »... hvadenten det drejede sig om religiøse, sociale eller tekniske forhold...« ¹⁹

»Den følelse af ulighed, som mange grønlændere nu er i besiddelse af, kan ikke undgå at blive understreget af, at de udsendte danskere opnår en højere løn end grønlænderne for det samme arbejde. Det alvorligste problem er efter udvalgets mening sprogbarrieren. De mange kommunika-

tionsvanskeligheder mellem grønlænderne og den udsendte har betydet, at man »nødigt har villet benytte grønlandsk arbejdskraft eller i hvert fald kun ... til inferiørt arbejde ...«²⁰

Sprogproblemerne havde sat en grænse for, hvor effektivt uddannelser har kunnet gennemføres. Dette forhold havde bl.a. bevirket, at grønlænderen ikke kom op på så højt et kvalifikationsniveau som de udsendte danskere. Udvalget mente, at der, for at disse problemer kunne løses, måtte skabes

»... en effektiv *centralisering og samordning af samtlige uddannelsesopgaver*, omfattende alle typer af uddannelse, uanset om der er tale om fagområder, som fortrinsvis er af interesse for Den kongelige grønlandske handel ...«²¹

Endvidere foresloges det, at børnenes skolegang koncentreredes på nogle større skoler for derved at kunne forbedre undervisningen.

Udvalget omtalte den erhvervsbetonede undervisning²² i Nord- og Østgrønland samt i de nordlige dele af Vestgrønland. Denne undervisning skyldtes ikke et ønske om, at

»... uddanne børnene til et erhverv, men at erhvervsdygtigheden i fangerdistrikterne, især for drengenes vedkommende, udvikles i barnealderen, hvilket ikke er tilfældet med »de nye erhverv« ...«²³

Pigerne undervistes i skindbehandling og skindsyning af to hensyn – færdighedshensyn og for at bevare deres kultur. Det var de samme to årsager, der lå bag undervisningen i ben-, træ- og metalsløjde i Østgrønland.²⁴

Frederikshåb-forsøget

Frederikshåb byskole fik i 1959 skoledirektørens tilladelse til at foretage en forsøgsundervisning. Børnene i en 1. klasse undervistes, efter aftale med forældrene, 20 timer ugentligt på dansk (dansk, regning, småsløjde) og 2 timer på grønlandsk (religion).

Selve forsøget var ombølget af så megen interesse, at næsten alle forældre til de børn, der ikke skulle deltage i forsøget, kom »og bad indtrængende, om de da ikke også kunne få deres børn i den »danske skole«, som de sagde.«²⁵

Oversigtskort over Grønland. Danmarks Natur bd. 10 1971, s. 31.

Dette forsøg blev skelsættende, for det viste sig snart, at så mange mennesker ønskede den danske skole, at det hurtigt blev a/b skolernes endeligt. Normaliseringen af den grønlandske skole hen imod den danske var begyndt at slå igennem.

Den foreløbige undervisningsplan

Normaliseringstanken kom tydeligt til udtryk i *den foreløbige læseplan*, som skoledirektør Chr. Berthelsen udsendte i 1964.²⁶ Denne foreløbige læseplan udsprang af et skoleledermøde i Godthåb 1962. En lang række udvalg var blevet nedsat og barslede for hovedpartens vedkommende i løbet af skoleledermødet med såvel undervisningsplan som vejledninger til de enkelte fag.

I indledningen til den foreløbige læseplan udtalte skoledirektøren:

»Det vil ses, at de her foreliggende undervisningsplaner og -vejledninger i meget vid udstrækning er udarbejdet på grundlag af den ... »Blå Betænkning«. Visse afsnit er endda (når omarbejdelse fandtes unaturligt og upåkrævet) taget direkte derfra.«²⁷

Frederikshåb-forsøget var endnu ikke slået så afgørende igennem, at man allerede på dette tidspunkt ønskede at afskaffe grønlandskundervisningen på de første klassetrin. Læseplanen gav nemlig udtryk for en opfattelse af faget grønlandsk, som umiddelbart virker som om den hører en langt senere tid til. Der stod bl.a.:

»Det må betragtes som en af skolens hovedopgaver at opøve hver enkelt elev i at beherske modersmålet så godt som muligt... Herved imødekommes ikke blot det daglige livskrav, men der skabes tillige grundlag for en personlig udvikling ...«²⁸

Dog skulle disse ønsker snart blive gjort til skamme, for man var på dette tidspunkt ved at udforme de retningslinjer, som det grønlandske samfund fremover skulle fungere efter. De retningslinjer, der mere end nogen andre, skulle være medvirkende til, at lighedsideologien i 60'erne blev den fremherskende ideologi både i Grønland og i Danmark.

Det grønlandske landsråds normaliseringstanker var omkring 1959 blevet mere og mere accentuerede. Af den årsag henstillede Landsrådet efter sine drøftelser i sommeren 1959 til Folketinget at søge en langsigtet målsætning for opbygningen af Grønland fastlagt. For at imødekomme dette ønske nedsatte ministeren for Grønland i 1960 et Grønlandsudvalg.

Dette udvalg skulle tage stilling til, om det politiske, det økonomiske og erhvervsmæssige samt det administrative område skulle tilrettelægges på en anden måde end hidtil gældende. I betænkningen fra 1964²⁹ blev der stillet forslag om, at normaliseringen mellem Grønland og Danmark skulle videreføres, bl.a. ved at enkelte ressortområder skulle overflyttes fra Grønlandsministeriet til fagministerierne.³⁰

Udvalget fastslog, at de tidligere antagelser fra Grønlandskommissionen af 1950,³¹ om at sælfangsten var i tilbagegang, var blevet gjort til skamme. Indhandlingen af sælskind var næsten blevet fordoblet fra 20.000 skind i begyndelsen af 50'erne³² til 40.000 skind i 1960. Fangererhvervet havde altså været i fremgang i hele denne periode.³³

Da de øgede fangstindtægter i fangerområder havde vist, at disse områder havde deres berettigelse, fremkom man nu med forslag, der kunne op-
hjælpe fangsterhvervet yderligere. Der taltes på dette tidspunkt ikke ret meget om yderligere nedlæggelser af fangerpladser. Udvalget foreslog bl.a. opførelse af fangsthytter, depotbygninger og anskaffelse af mindre motorbåde,³⁴ derimod ikke om undervisningsinitiativer, der kunne støtte eller styrke fangerundervisningen. Udvalget udtalte, at

»Det er tillige en forudsætning for en kraftig økonomisk og social fremgang for den grønlandske befolkning at uddannelsen fortsat udvikles og forbedres, så den grønlandske befolkning i voksende omfang kan dække det moderne samfunds efterspørgsel efter forskellige kategorier af arbejdskraft ...«³⁵

Dermed ville normaliseringstanken bedre kunne føres ud i livet.

Alt i alt viste disse overvejelser tydeligt, at selv om man var klar over de lokale områders problemer, ønskede man ikke at tage hensyn til problemerne, når lovgivningen skulle ændres. Det drejede sig på dette tidspunkt om normalisering og om en fælles grønlandsk skolepolitik.

Endvidere ønskede udvalget, at a/b-ordningen på skolerne i de større

byer på Vestgrønland skulle ændres, så a-linjen (den grønlandsk sprogede) bortfaldt til fordel for b-linjen, hvor størstedelen af undervisningen efter 2. klasse foregik på dansk.

Samtidig med denne ændring af loven ønskede udvalget, at forsøgsundervisningen (Frederikshåb-forsøgene), hvor grønlandsk blev udskudt til 3. klasse, fortsat skulle være tilladt. Derfor ønskede man forsøgsundervisningen tilladt gennem en lovhjemmel.³⁶

Fra flere grønlandske politikeres side udtryktes der på dette tidspunkt endog ønsker om, at dansk skulle være tvunget i de første skoleår, i stedet for kun at være tilladt som en art forsøgsundervisning. Disse forslag blev imidlertid afvist af folketinget i løbet af den skolelovsdebat om Grønland, der foregik fra 1964-1967.³⁷

*Lov om skolevæsenet i Grønland 1967*³⁸

For første gang var modsætningerne dukket op i de officielle dokumenter mellem dem, der ønskede en miljøtilpasset skole, og dem, der ønskede en daniserende og kulturfremmende skole. Derfor kan det heller ikke undre, at skoleloven af 1967 for det grønlandske skolevæsen ikke tog direkte stilling til, om det grønlandske eller det danske sprog skulle have fortrinsret i skolen. Dog nævnes det i § 14 stk. 3, at undervisningen i grønlandsk kunne udskydes til begyndelsen af 3. skoleår.³⁹ Dermed er prioriteringen vist givet, uden at man er gået så langt, som Grønlandsudvalget af 1960 ønskede.

Det blev nu muligt at oprette fanger- og fiskerivenlige fag, idet der i § 14 stk. 1 stod, at

»Undervisningen skal endvidere så vidt muligt omfatte sløjd, husgering og skolebadning. Undervisningen kan med skoledirektørens tilladelse omfatte andre fag.«⁴⁰

Mens sløjd ikke var obligatorisk på første til femte trin, så var det til gengæld gjort obligatorisk på 6. trin iflg. § 15 stk. 1. I § 18⁴¹ åbnedes der endnu bedre muligheder for at give en undervisning, der svarede til fangerområdene erhvervsinteresser. I denne paragraf stod der, at

»Efter regler, der fastsættes af skoledirektionen, kan der i disse skoleår under hensyntagen til de stedlige undervisningsmuligheder indføres valgfrie fag, der tager sigte på elevernes fremtidige virksomhed inden-

for erhvervslivets forskellige grene. Der må dog ikke gives en egentlig faglig undervisning.«⁴²

Endvidere stod der i samme paragrafs stk. 4, at

»Såfremt undervisningen ved en skole slutter ved udgangen af 7. skoleår ... skal undervisningen i 7. skoleår tilrettelægges således, at der tages sigte på elevernes fremtidige virksomhed indenfor erhvervslivets forskellige grene ...«

Det vil sige, at selv om der i et fangerområde ikke var skolegang længere end til syvende klasse, så ville det alligevel være muligt at foretage en fangervenlig skoleundervisning.⁴³

Denne lov synes at rumme muligheder for en miljøvenlig skoleundervisning, men ville disse muligheder få lov til at slå igennem? Skulle Grønland daniseres? eller skulle der tages hensyn til grønlandske særpræg?⁴⁴ Denne diskussion havde foregået gennem længere tid, men den kom klarest til udtryk på det symposium, der blev afholdt d. 27.10.1969 på grønlandsminister A.C. Normanns foranledning.

Grønlandsministerens symposium 1969

Symposiets emne var »Det grønlandske sprog som kulturbærende faktor«.⁴⁵ Der var tre indledere: pater Finn Lynge, lektor Mogens Boserup og cand.psych. Mogens Jansen, og af disse tre indledere er det de to første, der i denne forbindelse har størst interesse.

F. Lynge mente, at det grønlandske sprog havde en »... skiftende rolle, alt efter hvilken del af samfundet man bevæger sig i ...«⁴⁶ For at illustrere hvad han mente, brugte F. Lynge følgende samfundsopdeling: »1) de nordgrønlandske fangersamfund, 2) åbentvandsbyernes fiskerbefolkning, 3) sydgrønlandske fåreholdsbefolkning, 4) mekanikere og teknikeruddannede ..., 5) handelsuddannede, 6) kontoruddannede, 7) sygeplejeuddannede, 8) skolens folk, 9) kirkens folk, 10) ufaglært arbejdskraft ...«

Ud fra denne opdeling redegjorde F. Lynge for, at i jo højere grad den samfundsgruppe, man bevæger sig i, er præget af den vesteuropæiske civilisation, des mindre bliver det grønlandske sprogs rolle som kulturbærende faktor. Derfor er grønlandsk rolle som kulturbærende faktor størst i fanger- og fåreholderdistrikterne og mindst i områder med mange tekniske fag. F.

Lynge føjede til, at også på de mest europæiserede arbejdspladser er grønlandsk

»... bærer af en mentalitet, der kort og godt, gør mennesker anderledes, end hvis der blev talt dansk ...«⁴⁶

Derfor sluttede F. Lynge, at det var spild af tid at lære børnene grønlandsk i realskolen, da det var på dette tidspunkt de tekniske ord og grundbegreber indlærtes. I realskolen skulle grønlandsk kun bruges i orienteringsfagene. Dette mente Lynge formentlig ud fra en betragtning af, at disse fag beskæftigede sig med elevernes dagligdag og hjemmeliv. Grønlandsk skulle derved gøres til hjemmesproget, hvorimod dansk skulle være udesproget. For at få balance i tingene mente Lynge, at grønlandsk skulle styrkes i underskolen. Ved at ændre skolen i denne retning kunne man opnå, at grønlændernes skoleuddannelse blev af en højere standard. Dog mente Lynge, at en afgørelse som denne var så alvorlig, at landsrådet burde lægge den ud til befolkningens afgørelse, hvad den aldrig tidligere havde været.

Den anden indleder, Mogens Boserup,⁴⁷ havde en mere yderliggående løsning på sprogproblemet. Han mente, ligesom Lynge, at grønlandsk var blevet klassedelende. De, der havde de bedst lønnede jobs, var danske eller dansktalende. Disse mennesker havde stort set de ikke-manuelle jobs, de ting

»... man kan gøre siddende i en stol og i pænt tøj ...«

De udstedte ordrene, hvorimod den store del af befolkningen udførte alt det hårde og ubehagelige arbejde.

»... Disse to grupper taler ikke blot hver sit sprog, men det er tillige sådan at de slet ikke forstår hinanden ... det er kun en ganske lille gruppe af folk, der ... kan formidle kontakten mellem de to grupper.«⁴⁸

Grønlænderne ville vedblive at være et underkuet folk, hvis der ikke skete en ændring. Mogens Boserup mente, at den ændring måtte være, at grønlandsk afskaffedes. Det var den eneste udvej, hvis man ønskede ligestilling. Grønlandsk skulle ikke afskaffes fra dag til dag, men afskaffes nedefra, så børnene kun skulle have danske lærere i skolen. Børnene skulle herved vænnes til dels

»... ikke at være bange for dansk og dels til at samle lidt dansk op.«⁴⁹

Danskundervisningen skulle støttes af TV, ligesom antallet af skolerejser til Danmark skulle udvides, da disse rejser ligesom TV virkede sprogformidlende.

Selv om M. Boserup udtalte, at det ikke var de rent økonomiske motiver, der havde været årsagen til hans overvejelser, så har den økonomiske tankegang ikke været fremmed for ham. Han føjede nemlig til, at

»Det strengt økonomiske motiv kommer ind i denne årsagskæde, fordi et bedre kendskab til dansk gør grønlanderen mere effektiv, mere anvendelig i økonomien – i og med det styrker hans selvrespekt ...«⁵⁰

Mogens Boserup kunne godt se, at grønlandsk var kulturbærende i fangerdistrikterne, men da disse ikke indeholder mere end ca. 10 % af befolkningen, og da resten af Grønland har meget brug for dansk, kunne han

»... med sin bedste vilje ikke se rettere end, at det grønlandske sprog er ... en kulturhindrende faktor.«⁵¹

Disse to indledere var næsten enige om, at det grønlandske sprog skulle fjernes fra realskolen. Men hvor F. Lyngé ville bevare det i underskolen på grund af sprogets kulturbærende værdier, ville M. Boserup derimod have afskaffet grønlandsk helt som undervisningssprog, for at man derved kunne opnå en ligestilling mellem grønlandere og danskere.

Det var ikke Boserup og Lyngés synspunkter, der kom til at præge de følgende års skoleplanlægning på Grønland. Et omsving i opfattelsen af det grønlandske sprogs betingelser var på vej. Et omsving, der skyldtes, at lighedsideologien var på vej ud som overordnet målsætning.

Skoleledermødet i Sønder Strømfjord september 1970⁵²

Skolelederne skulle på dette møde tage stilling til den grønlandske skoles fremtid.

På dette møde var der to forhold, der spillede ind, når talen faldt på en miljøtilpasset undervisning. Man ønskede på den ene side at styrke modersmålet (grønlandsk), men man var klar over at dette ikke altid lod sig gøre på grund af mangel på lærerkræfter. Det lod sig ikke (og lader sig næppe foreløbig) gøre, at skaffe tilstrækkeligt med uddannede grønlandsksprogede lærere. Dog var der ingen tvivl om sigtet, man ønskede at styrke

»såvel modersmålet som fremmedsprogsindlæringen [dansk] ...«⁵³

Men debatten sluttede ikke her. Den løb videre og på Grønlandsrådets møde i december 1970, fik rådet forelagt en redegørelse – udarbejdet af Grønlandsministeriet – der byggede på de principper, der var blevet afstukket på skoleledermødet i september.

Omsvinget fra lighedsideologi til miljøtilpasset undervisning kom tydeligt frem, når man ønskede at

»tage hensyn til de forskellige undervisningsbehov, der – betinget af de geografiske og erhvervsmæssige [fiskeri- og fangst-] forhold – findes i Grønland.«⁵⁴

Endvidere ønskede man, at

»der må kunne dispenseres fra undervisningspligten i de specielle erhvervsområder [fangerdistrikter m.v.] ...«⁵⁴

Derigennem ønskede man at opnå, at den oplæring, som forældrene er nødt til at give de kommende fangere og fangerhustruer, kunne komme til at foregå uhindret.

Et andet interessant punkt er, at redegørelsen – ligesom skoleledermødet i 1970 – ønsker en styrkelse af det grønlandske sprog i tiden omkring skolestarten. Denne styrkelse betragtes som en nødvendighed, fordi

»modersmålet på en gang er forudsætning, redskab og mål for det enkelte menneskes sociale aktivitet, og fordi det grønlandske sprog må være udgangspunktet for den lige så nødvendige undervisning i dansk.«⁵⁵

Denne præference, hvor grønlandsk var primærsproget og dansk sekundærsproget, slog stærkt igennem i den efterfølgende diskussion om den grønlandske skoles problemer.

Læseplan for Grønland 1971

I 1971 afgav en arbejdsgruppe, som var blevet nedsat efter skoleledermødet i Sdr. Strømfjord, et forslag til den foreløbige læseplan for faget grønlandsk.

I denne læseplan er det helt tydeligt, at skoleledermødet i Sdr. Strøm-

fjord og den deraf følgende redegørelse for den grønlandske skoles fremtid havde påvirket arbejdet i læseplansgruppen, idet man publicerede læseplanshæftet for grønlandsk før end læseplanshæftet for dansk. I læseplanen for grønlandsk hed det, at modersmålet (grønlandsk) måtte ses

»... ikke alene som et mål i selve undervisningen, men også som et af de væsentligste midler til at fremme det enkelte barns udvikling ...«⁵⁶

I hæfte 6, der omhandlede skolestarten,⁵⁷ behandledes sprogproblemet udførligt. Arbejdsgruppen påpegede, at skolestarten skulle tilrettelægges med al mulig hensyntagen til barnets aktuelle udviklingsstade, og da barnet i skolestarten

»... har ... et stærkt behov for at kunne klare sig selv, blive accepteret, forstå og selv blive forstået ... [kan] En sådan pædagogisk indsats næppe formidles fyldestgørende af lærere, der ikke taler barnets sprog.«⁵⁸

Konklusionen blev, at arbejdsgruppen fandt det tilrådeligt

»... at lade de to første skoleår tage deres udgangspunkt i barnets naturlige sprog.«⁵⁹

Dette holdningsskift må tages som udtryk for, at udviklingen siden 1971 er gået i retning af en større hensyntagen til det enkelte individ og dets miljømæssige baggrund. Derfor kunne det også forventes, at indstillingen til fangerundervisningen havde gennemgået en yderligere udvikling siden 1967, men det er ikke tilfældet. Under overskriften »De øvrige fag«, stod der blot:

»I læseplanen omfattende de 7 første skoleår⁶⁰ er der ikke udarbejdet særskilte fagplaner for: anskuelse, religion, naturlære samt de musisk kreative fag.«⁶¹

Fangerfag blev ikke nævnt med et eneste ord, og de nævntes ikke, før de toges op i skoledirektørens forslag til undervisningens indhold i 1974.

ADMINISTRATION

I det foregående afsnit har jeg bl.a. søgt at påvise, at love og kommissionsarbejde i større dele af perioden har taget ringe hensyn til fangerområdernes miljø⁰ og først efter skoleloven i 1967 åbnet større muligheder for fangerfag i undervisningen. I virkeligheden var fangerfag indført i skolerne ad administrativ vej allerede i 50'erne.¹

I en oversigt over den grønlandske skole² skrev skoledirektør Chr. Berthelsen, at

»... i fangerområderne etableredes fangerundervisning for at vække interessen for fangererhvervet. Denne undervisning udbyggedes i løbet af perioden ...«³

Som det står i teksten, kan det tolkes, som om initiativet til denne undervisning var kommet fra centralt hold, ministeriet for Grønland eller skoledirektionen.

I beretningen vedrørende den grønlandske skole 1954-55 blev der sagt, at man fra »skolens side« søgte at opmuntre børnenes interesse for fangererhvervet i Upernavik og Umanak skoledistrikter,

»... hvor fangererhvervet stadigvæk er det bærende erhverv ...«⁴

Baggrunden for initiativet var ifølge skoleleder Tage Ramløv,⁵ at Grønlands tekniske organisation, GTO, var kommet til Upernavik. På grund af GTO's mange projekter havde man brug for megen lokal arbejdskraft, og da lønningerne var gode og arbejdet sikkert, opslugede GTO næsten hele den unge arbejdskraft i byen. Når de unge var beskæftigede i GTO, kunne de jo ikke tage med fædrene på fangstrejser, og dette kunne på længere sigt befrygtes at føre til, at de unge havde »glemt« fangerfaget, den dag der ikke mere var arbejde til dem.

»Dette var baggrunden for, at jeg på skoleledermødet i Egedesminde i 1955 bad om tilladelse til at gøre et forsøg med fangerundervisning i skolen i Upernavik.«⁶

Det kunne dermed se ud som om, at initiativet og ideen til fangerundervisningen var kommet fra lokalt hold. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Muligheden for at oprette denne type undervisning havde hele tiden været indbygget i skoleplanerne siden 50-planen. Derimod kom initiativet til oprettel-

Skema over de distrikter hvor der har været drevet fangerundervisning¹

sted	år	50 ²	-	-	-	55	-	-	-	60	-	-	-	65	-	-	-	70	-	-	-	75	-
Umanak						×	+	+	+	+	+		+		+								+
Upernavik						×	+	+	+	+	+	+		+	+	+		&					+
Thule						§	+	+	+	+		+		+	+	+						÷	+
Holsteinsborg						?																	
Angmagssalik						?	+	+	+	+	+	+			+	+							+
Scoresbysund						§	+	+	+				×			+		+					+
Jacobshavn						O	+	+	+	+	+	+											
Qutligssat						?	+	+	+	+	+								+				
Egedesminde										?	+	+	+						÷				
Claushavn										?		+											
Christianshåb										?	+	+			+	+	+		+				
Kungmiut														?	+	+							
Kangamiut															?								
Sarqaq															?								
Kangâtsiak																?							
Godhavn																			?				

1. oplysning hentet fra »Beretning vedrørende den grønlandske skole 1950-73.

2. 50 = skoleåret 1949/50.

Tegnforklaring:

×= skolens initiativ til oprettelsen af fangerundervisning

O= kommunens initiativ til oprettelsen af fangerundervisning

?= ukendt initiativ til oprettelsen af fangerundervisning

§= skoledirektionens initiativ (iflg. F. Gad oprettet efter studier af de miljøtilpassede sameskoler (oplyst 1979)

&= ingen interesse blandt eleverne

÷= undervisningen ophørt

+ = fortsat undervisning

Manglende tegn behøver ikke være manglende undervisning.

Fra skoleåret 1969-70 ikke længere særlige fyldige beretninger fra skolevæsenet. Oplysninger herefter skyldes skoleinspektør Chr. Frederiksen eller skoleinspektør B. Gynther.

sen af fangerundervisningen ude i de enkelte kommuner normalt enten fra skoleudvalgene eller en initiativrig lærer. Herved fulgte man den normale procedure indenfor skolevæsenet.

At initiativet virkelig kom fra et af disse to steder har kunnet bekræftes af både den tidligere Grønlandsminister og skoledirektør for Grønland, M. Gam, og undervisningsinspektør i ministeriet for Grønland, Bent Gynther.⁷ På ovenstående skema (s. 56) har jeg søgt at samle oplysningerne om, hvor initiativet til fangerundervisningen kom fra – samt hvornår den kom. Som det ses, spredte denne undervisningsform sig med eksplosiv hast til de fleste fangerområder, der ligger nord for linjen Kangamiut syd for Holsteinsborg til Angmagssalik (se kortet s. 46).

Syd for denne linje har der mig bekendt ikke været undervist i fangerfag.

Årsagen hertil kunne selvfølgelig være, at der ingen fangst var i de sydligere liggende byer og bygder, men betragter man en fangststatistik for Grønland, viser det sig, at alle sydgrønlandske byer og bygder har fangstindtægter i større eller mindre omfang. Og Nanortaliks fangstindtægter er endda større end flere af de områder, der har oprettet fangerundervisning. Det var altså ikke den manglende fangst, der var årsagen; årsagen kunne måske søges i, at man enten ikke har fået lov til/eller bedt om at få oprettet fangerundervisning hos skoledirektøren i Godthåb.

Jeg mener ikke, at man fra skoledirektørens side ville nægte oprettelse af fangerundervisning, hvis det blev ønsket af det lokale skoleudvalg eller den lokale skole. Min opfattelse bygger jeg på, at man fra skoledirektørens og ministeriets side så vidt muligt forsøgte at efterkomme alle rimelige ønsker, og hvorfor skulle man tillade oprettelse et sted og nægte det et andet? Dette ville formentlig føre til stærk kritik fra de enkelte skolars side. En kritik som efter al sandsynlighed ville komme til udtryk i de skoleberetninger fra de enkelte skoler, som trykkes i den allerede ovenfor omtalte »Beretning vedrørende den grønlandske skole«. Disse beretninger indeholder nemlig til tider kritiske bemærkninger vedrørende manglende lokaler, undervisningsmidler og andet man er utilfreds med; men der findes ingen kritik af manglende tilfaldelser til oprettelse af fangerundervisning.

Derimod er der en anden mulighed, – skolerne eller skoleudvalgene har ikke bedt om at få oprettet fangerundervisning. Uden at kunne vide det med sikkerhed,⁸ kunne jeg forestille mig, at der bag det manglende ønske om fangerundervisning kunne ligge en opgivende holdning. For når de ledende politikere i landsrådet ønskede normalisering og danisering, er det vel ikke usandsynligt, at fangerne tænkte, at daniseringsprocessen var vejen frem.

Det kunne umiddelbart synes selvmodsigende at indføre fangerundervisning, når man gennem skolelovene søgte at fremme daniseringsbestræbelserne, men man kunne ikke nøjes med lighedshensyn; politikerne var også nødt til at tage hensyn til økonomiske forhold, hvad udvalget for samfundsforskning⁹ og Grønlandsudvalget af 1960 tydeligvis¹⁰ også gjorde, når de henholdsvis udtalte, at erhvervsdygtigheden udvikledes i barnealderen samt at fangererhvervet var i fremgang. Derfor måtte resultatet blive, at når fangerområdet kunne bære sig selv rent økonomisk, så måtte de også få den nødvendige undervisning, så man derved kunne

»... stræbe mod at hindre, at [børnene] gennem skolegangen bliver fremmede i det miljø, de hører hjemme i ... indordne skolen under miljøets krav ...«¹¹

Når dette kan lade sig gøre i Grønland, skyldes det kun, at den grønlandske skole ikke er »... bundet i snævre love og stramme cirkulærebånd.«¹²

Efter nu at have betragtet fangerundervisningen, vil jeg vende blikket mod administrationen af danskundervisningen og derfor rejse spørgsmålet, hvorledes de ledende administratorer på Grønland så på forholdet mellem det danske og det grønlandske sprog.

Når det fortrinsvis var i Sydgrønland, at man oprettede a/b-skoler, skyldtes det, at miljøet i dette område var det mest daniserede. Det var her, man først og fremmest havde brug for, at børnene kunne dansk. Dette blev da også helt tydeligt udtrykt af den daværende skoledirektør M. Gam, der i tidsskriftet Grønland¹³ i 1956 – 5 år efter udsendelsen af Læseplanen i 1951 – skrev om a/b-skolerne, at de havde

»... den form, der bedst tilfredsstiller det særlige behov her i Sydgrønland.«

I samme artikel udtalte M. Gam, at B-klasserne blev en stor succes, så stor, at M. Gam, da jeg talte med ham, tilføjede:

»... succes'en var så stor, at børnene ikke kunne grønlandsk i næneværdig grad ... B-afdelingerne havde en form, der virkede stærkere end ønsket. B-afdelingen var ikke den helt rigtige løsning, ... men kritikken i dag er stærkt politisk betonet.«¹⁴

Normaliseringstankens videreudvikling¹⁵ fandtes tilsyneladende allerede i Godthåb i 1960. I hvert fald skrev M. Gam, at

»Dansk bliver arbejdets sprog, hverdagens sprog, og grønlandsk bliver vel så »søndagssproget« ...«¹⁶

Disse ord, som M. Gam¹⁷ i dag beklager, forklarede han med, at alle den gang ønskede daniseringen. Jfr. s. 45.

De tanker om dansk som »arbejdssprog«, som M. Gam gav udtryk for i 1960, levede tilsyneladende videre i skoledirektionen, efter at M. Gam havde forladt den for at blive Grønlandsminister og var blevet afløst af Chr. Berthelsen i 1960.

Denne holdning ændredes først efter skoleledermødet i Sønder Strømfjord i september 1970, hvor den daværende skoledirektør Chr. Berthelsen gik ind i arbejdet med ændringen af de grønlandske skoleforhold.

Det var dette, der i 1974 førte til, at skoledirektør John E. Jensen fremsatte den strukturskitse, der i dag ligger til grund for overvejelserne om en mere miljøtilpasset undervisning – sprogligt og færdighedsmæssigt – i fanger-, fiskeri- og fåreavlerområderne.

SAMMENFATNING

Starten på daniseringen af det grønlandske samfund og dermed også af den grønlandske skole kom med det grønlandske landsråds eenstemmige godkendelse af grundlovsændringen på landsrådsmødet i september 1952. En godkendelse, der aldrig kom til folkeafstemning på Grønland, og som dermed heller aldrig blev godkendt af befolkningerne i fangerområderne (Thule og Østgrønland). Befolkningen disse steder havde på denne tid ikke repræsentationsret i landsrådet og havde dermed heller ingen reel indflydelse på hverken grundlovsændring eller på den skolelov, som folketinget havde vedtaget i maj 1950. De egentlige fangerområder havde altså været udenfor beslutningsprocessen, da grundlaget for daniseringen blev lagt.

I tiden omkring og efter 1950 var skolepolitikens overordnede målsætning stadig et ønske om at tilnærme den grønlandske skoleundervisning til den danske. Man ønskede derfor, at danskundervisningen skulle styrkes, og det blev den ved oprettelsen af a/b-skolerne i Sydgrønland. Derved trængtes det grønlandske sprog mere og mere i baggrunden. Værst gik det i Syd-

og Vestgrønland, for det var her, a- og b-skolerne først og fremmest oprettedes.

A- og b-skolernes oprettelse svarede til, at man i stigende grad koncentrerede befolkningen i byerne. Bygder nedlagdes i stort tal, og fangerbefolkningen måtte tvunget af omstændighederne flytte. Hvordan skulle man klare sig, når f.eks. butikken forsvandt?

I forbindelse med nedlæggelsen af bygder spillede økonomien en stor rolle. Hvis området, som det var tilfældet med Nord-, Nordvest- og Østgrønland, alligevel krævede besejlingen og beflyvningen opretholdt af hensyn til flyvebaser, militære anlæg, radio og radarstationer, så var der ingen grund til at nedlægge disse bygder, da der alligevel ikke kunne spares væsentlige beløb ved at affolke fangerdistrikterne. På den anden side ønskede man ikke fra administrationens side at støtte fangererhvervet effektivt. Det skyldtes, at man regnede med faldende fangst, fordi sælen formodedes at være i tilbagegang.

Da det viste sig, at disse prognoser var forkerte, begyndte man at støtte fangsterhvervene på forskellig vis, uden at den støtte på noget tidspunkt før 1967 gav sig udtryk i lovgivningsinitiativer. Dog indførtes fangerundervisningen alligevel så tidligt som i skoleåret 1954/55 i Upernavik og Umanak distrikter. Fra disse områder spredtes denne undervisning så til fangerdistrikterne Thule, Umanak og enkelte mindre steder i Nordvestgrønland.

Denne mulighed for at drive fangerundervisning eksisterer stadigvæk. I dag drives den i Umanak, Upernavik, Thule og Scoresbysund.

Når man ikke lavede en generel skolelovgivning om fangerundervisning, må det formentlig skyldes et ønske om at skabe en fælles grønlandsk skole, hvor der ikke blev taget store hensyn til lokale minoriteters problemer. Dette ønske om at skabe en fælles grønlandsk skole fik sammen med ønsket om en større normalisering i forholdet mellem Danmark og Grønland til følge, at det grønlandske sprog blev trængt i baggrunden, fordi man fra flere sider så dette sprog som den største hindring for normaliseringen.

Denne vægtfordeling mellem dansk og grønlandsk kom formentlig til at betyde, at børnene i fangerområderne er blevet hæmmet i deres identitetsdannelse, så de har haft sværere ved at skabe den fangeridentitet, som er nødvendig for faget. Vægtfordelingen, der første gang blev anfægtet ved udarbejdelsen af den foreløbige undervisningsvejledning i 1964, tippede i 1971 over til fordel for en grønlandsk skolestart. Den må formentlig ses som udtryk for en voksende grønlandsk selvbevidsthed. En selvbevidsthed, der for mig at se udvikledes ved, at grønlænderne blev klar over, at skolen, hvis

den fortsatte i samme spor, ville gøre grønlænderne identitetsløse i deres eget land. Jeg vil derfor anse artiklen fra 1974 i »Atuagagdlitit« som et udtryk for denne holdningsændring. Er dette tilfældet, er det tegn på, at Grønlandsadministrationen endnu engang har fulgt grønlændernes og/eller det grønlandske landsråds ønsker; – hvorvidt disse ønsker var udtryk for et grønlandsk initiativ, eller om påvirkningen kom andre steder fra, skal jeg lade være usagt, da en besvarelse af dette spørgsmål vil kræve en undersøgelse for sig selv. En ting er sikkert, ønskede landsrådet normalisering og lighed mellem danskere og grønlændere, indrettedes skolen efter disse krav i 50'erne og 60'erne. Når landstinget nu i 70'erne ønsker større selvbestemmelse og stærkere tilknytning mellem skolen og lokalområderne, opfyldes ønsket.

Først med gennemførelsen af den i 1974 fremsatte skolestrukturskitse¹ vil der være mulighed for at bringe lovmæssig overensstemmelse imellem målene for fangerfagsundervisningen og sprogundervisningen. Den tidligere forskel i målene for fangerfags- og grønlandsk/danskundervisningen kunne tyde på, at fangerundervisningen var en løsning, som man kunne ty til de steder, hvor eleverne ikke havde andre erhvervsmuligheder end fangst, når de kom ud af skolen. Dette synspunkt bestyrkes yderligere af, at minoritetsgruppen var så lille, at den ikke interesserede landsrådet eller lovgiverne så meget, at der udarbejdedes love og læseplaner for disse undervisningsområder.

Indstillingen til fangerfaget og til grønlandsk er i dag således, at det vil være muligt langt de fleste steder at undervise på en sådan måde, at fangerfagets målsætning er i overensstemmelse med målsætningen for modersmålsundervisningen. Disse muligheder må kunne forbedres yderligere, når skolen overtages af grønlænderne selv ved hjemmestyrets indførelse. Dog vil der være en vanskelighed tilbage at overvinde. Lærermangelen må afhjælpes. Sker det ikke, vil det ikke være muligt at få gennemført de intentioner om miljøtilpasset undervisning, der ligger i de nuværende forslag og læseplaner.

Men ikke nok med at der i det grønlandske samfund i dag findes et udbredt ønske om, at skolen skal give en miljøtilpasset undervisning, man har også fra hjemmestyrets side ønsket at støtte de egne i det grønlandske samfund, der i 50'erne og 60'erne blev noget stedmoderligt behandlet, ved at udnævne Anders Andreasen til landsstyremand for bygderne og de mindre samfund.

Ved at give denne aktive støtte til befolkningsgrupper, der tidligere kun

støttedes af strategiske og andre ikke miljømæssige hensyn, kan man måske håbe, at hele den grønlandske befolkning i de kommende år vil få mulighed for at leve på en sådan måde, at enhver kommer til at føle sig hjemme i det miljø, han/hun befinder sig i, så man derigennem kan undgå nogle af de identitetskriser, der i dag kendetegner visse dele af det grønlandske samfund.

NOTER

Jeg vil gerne her takke følgende personer for råd og god kritik: tale-hørepædagog Dorte Tommerup, lektor ved institut for dansk skolehistorie Ingrid Markussen, forskerstipendiat Finn Gad der var skolekonsulent i ministeriet for Grønland fra 1950-61, tidligere skoledirektør og minister for Grønland Mikael Gam, undervisningsinspektør i Grønlandsministeriet Bent Gynther og højskolelærer Mads Lidegaard.

- 1.a Tiden før 1950 er kortfattet behandlet i en oversigt, som Michael Søgaard Larsen har udarbejdet på Institut for teoretisk pædagogik ved Københavns Universitet i 1976, omhandlende »Skoleudvikling og læreruddannelse i Grønland – En historisk oversigt 1721–1950«. (Ikke udgivet).
- 1.b Atuagagdliutit januar/februar-udgaven 1974 s. 23-24.
2. Her kan man have tænkt på fangerområderne.
3. Ibid.
4. I bemærkningerne til § 9 hedder det endog: »I erkendelse af, at sproget er af afgørende betydning for bevarelsen og styrkelsen af den grønlandske befolknings identitet, foreslås det i stk. 1, at grønlandsk sprog anerkendes som hovedsprog i Grønland.«
5. Selvom nogle af normerne i lærebøgerne kan være almengyldige i hele det grønlandske samfund.
6. Om starten på lighedsideologien se bl.a. Knud Hertlings »Grønlandske paradokser« Kbh. 1977.
7. Grønlandskommissionens betænkning nr. 1 side 8-14.
8. Ved et interview med forfatteren i foråret 1976.
9. Finn Gads kommentar til denne artikel. Han havde ikke selv været medlem af kommission VI.
10. Grønlandskommissionens betænkning nr. 1 s. 36.
11. Ibid. s. 44.
12. Ibid. s. 26.
13. Bd. 3 s. 15.
14. Lov nr. 274 af d. 27/5-1950.
15. Ibid. kap. 2 § 9.

16. Samme interview som note 8 M. Gam: »Tilbagegangen øgedes efter 1950, fordi man tilskyndede fangerne til at rejse til byerne – fra administrationens side gjorde man sig ikke følgerne af disse skridt klart.«
17. Undervisningsplanens mål er temmelig særprægede, fordi undervisningens mål i de enkelte fag angives ved hjælpemidler som læsebøger, stilsystemer o.l. Se f.eks. § 11 faglige bestemmelser.
18. Rapport fra udvalget for samfundsforskning i Grønland, Kbh. 1961.
19. Ibid, bd. I s. 14.
20. Ibid. s. 42.
21. Ibid. s. 62.
22. Vedrørende den erhvervsbetonede undervisning henvises der til afsnittet om administration s.
23. Rapport fra udvalget for samfundsforskning III s. 19.
24. Østgrønland er ikke det eneste sted.
25. En redegørelse for disse forsøg er trykt i »Atuarfit Ilagitlo« 7. årg. 9.-10. december 1960 s. 15-18.
26. »Foreløbig undervisningsvejledning for de grønlandske skoler«, Godthåb 1964.
27. Ibid. s. 6.
28. Ibid. s. 7.
29. Kbh. 1964.
30. Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960, Kbh. 1964 s. 182.
31. Betænkning nr. 6 s. 25.
32. Hvor den også lå over de tal, som Grønlandskommissionen byggede på.
33. Grønlandsudvalgets betænkning s. 19.
34. Ibid. s. 185.
35. Ibid. s. 26.
36. Ibid. s. 202.
37. Folketingstidende 1965-66 Skolelovsforslagsfremsættelse sp. 2807, 1. behandling 3290 (ingen videre behandling). Se også 1965-66 bind A sp. 1205 og bind B. sp. 1651. Endvidere ibid. 1966-67 1. samling skolelovsforslagsfremsættelse sp. 91, 1. behandling sp. 590, se endvidere bind A sp. 497. Ibid 2. samling skolelovsfremsættelse sp. 43, 1. behandling sp. 628, 2. behandling sp. 3325 og 3. behandling og vedtagelse 3446.
38. Lov om skolevæsenet i Grønland. Lov nr. 152 af 10. maj 1967.
39. Efter afholdt forældremøde skal skoleudvalget tage stilling til denne del af undervisningsplanen (forældrene bestemmer ikke).
40. 1.-5. skoleår.
41. 8.-10. skoleår.
42. Som jeg søger at vise, må dette betragtes som skabelsen af et lovgrundlag for en allerede indført praksis (1955).
43. Stadig ud fra de af skoledirektøren fastsatte regler.
44. Se også M. Gams udtalelser i administrationsafsnit, s. 15.
45. En ikke offentliggjort båndudskrift fra symposiet, der foregik i udvalgsvarsel 2 i folketinget.
46. Ibid. s. 6-13.
47. Mogens Boserup havde i 1963 skrevet et bilag til Grønlandsudvalgets betænkning om-

- handlende »Økonomisk politik i Grønland«. De tanker som Mogens Boserup gav udtryk for på dette symposium, har han mig bekendt ikke ændret inden sin død i 1978.
48. Båndudskriften s. 13-18.
 49. Ibid. s. 13-14.
 50. Ibid. s. 17.
 51. Ibid. s. 18.
 52. Trykt i »Den grønlandske skoles fremtid«. Min. for Grønland 1971.
 53. Ibid. s. 16
 54. Ibid. s. 9.
 55. Ibid. s. 10.
 56. Ministeriet for Grønland 1971, s. 43.
 57. Ibid, hæfte 6, 1973.
 58. Ibid, s. 7.
 59. Ibid. s. 8.
 60. Læseplanerne går ikke længere.
 61. Hæfte 8 side 63.

Administration

0. Angmagssalik, Umanak, Thule og Scoresbysund.
1. Hvad s. 56 tydeligt viser.
2. »Den grønlandske skole gennem 20 år«, Chr. Berthelsen.
3. Ibid. s. 52.
4. Beretninger vedrørende det grønlandske skolevæsen 1954-55 side 31.
5. Ibid. 1957-58 s. 59.
6. Skolelederen fra Umanak var formentlig også til stede på mødet i 1955. Det er derfor muligt, at han har fået ideen til fangerundervisningen i Umanak fra skolelederen i Godthåb.
7. I foråret 1979 oplyste Finn Gad mig at han lige fra 1953 havde peget på de samiske nomadeskoler som eksempler på miljøpræget undervisning. Jfr. iøvrigt Landsrådsforhandl. juli 1958 s. 12 der omtaler de af Tage Ramlyng (tidligere Tage Ramløv) fremlagte ideer.
8. Det eventuelle kildemateriale til klarlæggelsen af dette problem befinder sig formentlig på Grønland.
9. F.eks. Udvalgets rapport b. I s. 14.
10. F.eks. Grønlandsudvalgets betænkning s. 185.
11. Skoledirektør M. Gam i tidsskriftet »Grønland« 1956 s. 227.
12. Ibid. s. 227.
13. Ibid. s. 229.
14. Forfatterens interview med M. Gam foråret 1976.
15. Jfr. Symposiet i 1969.
16. »Grønland« 1960 s. 158.

Sammenfatning

1. som note 1 b. s. 78.

Hjemmestyrelovens gennemførelse i Grønland blev i Sermitsiak' 1978 fulgt til dørs af bladets redaktør og tegner Per Danker, hvis »Parkafolk« samles i en årlig publikation med samme navn.